

Novelizace ustanovení občanského soudního řádu o přípustnosti převzetí do ústavu

MUDr. Jiří Švarc, Ph.D.

Psychiatrická léčebna Bohnice, Praha

S účinností od 1. 1. 2013 byla v občanském soudním řádu (dále o. s. ř.) dne 24. 10. 2012 novelizována pasáž o řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče (§ 191a–§ 191h o. s. ř.), a to zákonem č. 404/2012 Sb. Co je v této novelizaci podstatné a nové pro zdravotnické pracovníky a co musíme změnit v své praxi? Zejména to, že souhlas opatrovníka osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům nenahrazuje souhlas umístěného. Článek shrnuje i další změny o. s. ř. a vyplývající doporučené změny v psychiatrické praxi. V článku se pracuje s novelizovaným zněním zákona o zdravotních službách, které vstoupilo v účinnost dne 14. 3. 2013.

Klíčová slova: hospitalizace bez souhlasu, umístění v ústavu, občanský soudní řád (o. s. ř.), souhlas nesvéprávného.

Amendment of regulations of the Code of Civil Procedure on the permissibility of institutionalization

With effect from 1 January 2013, the section in the Code of Civil Procedure (CCP) on the proceedings on the grant of permission to accept or detain a person in a health care institution (Article 191a to Article 191h of the CCP) was amended by Act No. 404/2012 Coll. What in this amendment is relevant and new for health care professionals and what has to be changed in their practice? In particular, it is the fact that the consent of the guardian of a person deprived of or restricted in their legal capacity does not replace the consent of the institutionalized person. The article also summarizes additional changes in the CCP and the resulting recommended changes in psychiatric practice. The article deals with the amended Act on Health Services that has become effective on March 14, 2013.

Key words: hospitalization without consent, institutionalization, Code of Civil Procedure (CCP), consent of an incompetent person.

Psychiatr. praxi 2013; 14(2): 92–94

Úvod do právní situace

Ustanovení § 191a–§ 191h o. s. ř. procesně upravují řízení o pacientovi, který je bez svého písemného souhlasu umístěn v lůžkovém zdravotnickém zařízení (zákon používá výraz „ústav“) z důvodů uvedených v § 38 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách:

§ 191a odst. 1 o. s. ř.: „Ústav je povinen oznámit do 24 hodin soudu, v jehož obvodu ústav je, převzetí každého, kdo v něm byl umístěn bez svého písemného souhlasu“.

§ 38 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb.: „Pacienta lze bez souhlasu hospitalizovat, jestliže

■ písm. b) ohrožuje závažným způsobem sebe nebo své okolí a jeví známky

1. duševní poruchy nebo touto poruchou trpí nebo

2. vlivu návykové látky nebo je pod vlivem takové látky, nebo

■ písm. c) jeho zdravotní stav vyžaduje poskytnutí neodkladné péče a zároveň neumožňuje, aby vyslovil souhlas.“

Poznámky:

Ministr zdravotnictví podal v létě 2012 poslanecký návrh novely zákona o zdravotních službách. Novelizace již neuvádí, že „pacientu zbavenému způsobilosti k právním úkonům

se zdravotní služby poskytují se souhlasem jeho zákonného zástupce.“ Tato novela právě prošla legislativním procesem; prezident ji podepsal dne 28. 2. 2013 a účinnou se stane dnem 14. 3. 2013 jako zákon č. 66/2013 Sb. – autor tedy v přípravě tohoto článku pracuje již s novelizovaným zněním.

Osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům nadále nazývám „nesvéprávními“ v souladu s občanským zákoníkem účinným (snad) 1. 1. 2014, byť tento zákoník již nesvéprávnost nezná a ponechává tříleté přechodné období, aby soudy všem nesvéprávným osobám svéprávnost pouze omezily.

Osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům dle českého práva nikdy neměly být zbaveny práva ne/souhlasit se svou hospitalizací, byť opačné rozsudky jsou časté.

Podstatné novelizace o. s. ř.

Souhlas opatrovníka osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům nenahrazuje souhlas umístěného (novelizované ust. § 191b odst. 1 o. s. ř.).

Dosud pacienti zbavení způsobilosti k právním úkonům byli hospitalizováni se souhlasem opatrovníka bez ohledu na to, zda s hospitalizací souhlasili. Taková hospitalizace nesvéprávného pacienta se souhlasem opatrovníka byla časově

neomezená, což se dnes jeví nepřipustné z lidskoprávního hlediska. V Psychiatrické léčebně Bohnice bylo takto k 1. 1. 2013 umístěno 188 nesvéprávných pacientů, omezených ve způsobilosti jich bylo 76.

Co je třeba změnit: Nechávat i nesvéprávné pacienty podepisovat dobrovolný vstup (byť je to obecně podle občanského zákoníku tzv. absolutně neplatný právní úkon – viz vysvětlení dále), popř. oznamovat jejich přijetí bez souhlasu. K 1. 1. 2013 bylo třeba tak učinit i zpětně u všech již hospitalizovaných nesvéprávných.

Je-li do ústavu převzat umístěný, jehož zdravotní stav vyžaduje poskytnutí neodkladné péče a který vzhledem ke svému zdravotnímu stavu není schopen činit právní úkony a tento stav není způsoben duševní poruchou, soud do 7 dnů ode dne, kdy došlo k převzetí, bez jednání usnesením rozhodne, zda s tímto převzetím souhlasí (novelizované ust. § 191h o. s. ř.).

Dosud bylo soudní řízení stejné pro pacienty, kteří ohrožovali sebe nebo okolí (hospitalizace dle § 38 odst. 1 písm. b) zákona č. 372/2011 Sb.) a pro pacienty neschopné souhlas vyjádřit (§ 38 odst. 1 písm. c) zákona č. 372/2011 Sb.). U druhé skupiny je nyní řízení podstatně zjednodušeno. Bylo zcela neefektivní přibírat znalce u pacien-

tů v bezvědomí apod. Problém nastává díky uvedené formulaci zákona „stav není způsoben duševní poruchou“. Pokud např. demenci (popř. i poruchy vědomí) považujeme za duševní poruchu (porucha vědomí je duševní poruchou např. dle § 123 tr. zákoníku), pak se na zbytečně složitým soudním řízení opět nic nezmění.

Dosud psychiatrické ústavy v oznámení nekonkretizovaly, pro kterou z výše uvedených možností je pacient hospitalizován bez souhlasu. Oba důvody totiž často splývají a takové rozhodování bylo nadbytečné, když celé následující řízení bylo stejné.

Co je třeba změnit: Při oznámení soudu o hospitalizaci pacienta bez souhlasu informovat soud, z jakého z těchto dvou důvodů je pacient hospitalizován.

Dojde-li soud k závěru, že k převzetí nedošlo ze zákonných důvodů nebo že tyto důvody již netrvaly, nařídí propuštění umístěného z ústavu (§ 191b odst. 5). Nařídil-li soud propuštění umístěného z ústavu, je ústav po doručení usnesení povinen umístěného neprodleně propustit (novelizované ust. § 191c odst. 1 o. s. ř.).

Tato situace není typická a prakticky k ní nedochází. (Soud jen jednou rozhodl, že „k převzetí do Psychiatrické léčebny Bohnice nedošlo ze zákonných důvodů“, a byl to soud odvolací až po letech po propuštění pacientky.) Psychiatrická léčebna Bohnice totiž nechce po soudu rozhodnutí, zda daný pacient může být hospitalizován bez souhlasu. O tom rozhodují lékaři a soudu předkládají oznámení jen u pacientů, u nichž jsou přesvědčeni, že podmínky pro převzetí jednoznačně splňují. Dosud by takový pacient byl pravděpodobně hospitalizován nadále na základě nového oznámení, že ohrožuje sebe nebo okolí.

Co je třeba změnit: Systémově aktuálně nic. Případně nařízení soudu pochopitelně okamžitě respektovat.

Co je dále nové v novelizaci o. s. ř.

Soud bude (konečně logicky) rozhodovat nejen o tom, zda k hospitalizaci (kterou zákon označuje jako „převzetí“) došlo ze zákonných důvodů, ale také zda **tyto důvody trvají** (novelizované ust. § 191b odst. 5 o. s. ř.).

Je-li nařízeno jednání, koná se zpravidla v ústavu; ustanovení o nutnosti předvolání nejméně 10 dnů předem se nepoužije (novelizované ust. § 191b odst. 5 o. s. ř.).

O podaném odvolání rozhodne odvolací soud nejdéle do 1 měsíce od předložení spisu (novelizované ust. § 191c odst. 2 o. s. ř.).

Usnesení se do 24 hodin od jeho vydání doručí umístěnému, pokud to jeho zdravotní stav dovoluje, dále jeho zástupci nebo opatrovníkovi pro řízení a ústavu (novelizované ust. § 191c odst. 1 o. s. ř.).

Soudy se dosud bránily povinnosti „doručit do 7 dnů“ a výsledkem byl kompromis, že musí „vyhlásit usnesení do 7 dnů“. Nyní zákon nekompromisně stanoví povinnost doručit usnesení do 24 hodin, což v české justici nepokládám za realizovatelné (mezi bohnickou léčebnou a místně příslušným soudem máme vytvořen datový kanál, nicméně doručovat se musí i pacientům a právním zástupcům).

Doporučení při oznámení o převzetí pacienta do ústavu

Soud v našem obvodu nás požádal, abychom v léčebně při tvorbě nového formuláře k oznamování nedobrovolných hospitalizací vzali v úvahu i doporučení uvedená v publikaci **Jak postupovat v detenčním řízení – metodická příručka pro soudy, advokáty a psychiatrické léčebny**. Tato publikace ministerstva spravedlnosti (autoři působili v MDAC a/nebo LLP) nemůže být metodickým pokynem pro léčebny, které nejsou řízeny ministerstvem spravedlnosti, nicméně neobsahuje žádné překvapivé informace ani instrukce a lze ji tak doporučit jako zdroj podrobných informací o právní stránce tzv. detenčního řízení. Nelze souhlasit jen s formulářem, který je v závěru publikace doporučen léčebnám jako vzor oznámení o převzetí pacienta bez souhlasu. Autoři doporučují oznámení podrobných informací, jako např. kontakty na osoby blízké, důvěrníky pacienta, zástupce, kterého si pacient zvolil, popis „události“, kdo ji nahlásil, jaký byl zdravotní stav pacienta, další informace o událostech, které předcházely přijetí, jak se pacient choval apod. Autoři tak ignorují zákonnou povinnou mlčenlivost, kterou jsou zdravotníci vázáni. Zákon sice prolamuje povinnou mlčenlivost tím, že ukládá povinnost oznámit hospitalizaci pacienta bez souhlasu – avšak nic víc. Další informace tedy mohou být oznámeny jen se souhlasem pacienta. I zákonem stanovený výsledek lékaře lze provést dle § 124 o. s. ř. jen tehdy, jestliže pacient lékaře zprostil povinnosti mlčenlivosti. Při oznámení je třeba se řídit zákonem i zdravým rozumem: Je nepraktické oznámit jen jméno pacienta, je vhodné popsat zejm. zákonné důvody jeho hospitalizace (např. jaké jeví známky duševní poruchy a čím ohrožuje své okolí). Dle novelizace ZZS již není třeba zdůvodňovat, „proč hrozbu nelze odvrátit jinak“.

Příklad oznámení o hospitalizaci pacienta bez jeho písemného souhlasu

Psychiatrická léčebna Bohnice, Ústavní 91, 181 02 Praha 8, IČZ 08005000, IČO 00064220, tel. 284 016 111, oznamuje Obvodnímu soudu pro Prahu 8, že pan Jiří Novák, nar. 30. 2. 1987, adresa Čimická 111, Praha 8, byl hospitalizován/a bez souhlasu (popř. omezen/a ve volném pohybu či souhlas odvolal/a) ode dne 2. 2. 2012 v 20:20 h a to na pavilonu č. 20.

Lékař vyznačí důvod hospitalizace dle § 38 odst. 1 písm. b), c) z. č. 372/2011 Sb.

1. ohrožuje závažným způsobem sebe nebo své okolí a jeví známky duševní poruchy nebo touto poruchou trpí nebo je pod vlivem návykové látky
2. jeho zdravotní stav vyžaduje poskytnutí neodkladné péče a zároveň neumožňuje, aby vyslovil souhlas.
3. bylo uloženo povinné léčení

Toto se soudu neoznamuje, jestliže souhlas byl ve lhůtě do 24 hodin prokazatelným způsobem dodatečně vysloven.

Odůvodnění ošetřujícím lékařem (pokud do 24 h nenásleduje pracovní den, odůvodnění přijímacím lékařem): Lékař srozumitelně (laicky) popíše známky duševní poruchy nebo intoxikace, které pacient jeví. Odůvodní, proč ohrožuje závažně sebe nebo své okolí, jaké hrozilo nebezpečí, proč nepostačuje ambulantní péče či jiné mírnější opatření, popř. proč je nutná neodkladná péče, proč k ní není možno vyžádat souhlas. Zaměří se na ochranu zdraví a bezpečnosti, práv a svobod jiných osob a předcházení trestné činnosti. Uvede organizaci, která hospitalizaci iniciovala (např. PČR, RZS), popř. kontakty na osoby blízké, pokud pacient souhlasí.

.....
razítko PL Bohnice, jméno a podpis lékaře, jméno a podpis vedoucího lékaře (popř. primáře nebo žurnálního lékaře č. 1)

Zákon nestanoví formu, jakou má být oznámení soudu provedeno, avšak vzhledem k nutnosti doručit ho v zákonné lhůtě 24 hodin, lze vyloučit formu dopisu. Oznámení lze učinit datovou schránkou, faxem či mailem (dle dohody se soudem). V případě vyžádání soudem lze zaslat originál dodatečně. V naléhavých případech

(blíží se uplynutí 24 hodin, situace na oddělení, která neumožňuje oznámení v klidu sepsat apod.) je možné učinit oznámení i telefonicky a písemně je doplnit dodatečně.

Situace, které mohou nastat

1. Nesvéprávný souhlasí a opatrovník souhlasí:

Snad půjde o nejčastější případ při hospitalizaci nesvéprávných. Nesvéprávný i opatrovník podepíše souhlas s hospitalizací. Pokud ovšem nezastáváme názor, že nesvéprávný nesmí činit žádné úkony (viz dále).

2. Nesvéprávný nesouhlasí a opatrovník nesouhlasí anebo

3. Nesvéprávný nesouhlasí a opatrovník souhlasí:

V těchto případech je třeba oznámit soudu umístění bez souhlasu. Musejí být splněny podmínky umístění bez souhlasu.

4. Nesvéprávný souhlasí a opatrovník nesouhlasí:

Tato situace není pravděpodobná, ale je možná. Např. opatrovník chce ušetřit regulační poplatky nebo pacient chce být raději v léčebně než v ÚSP apod. Pokud opatrovník skutečně explicitně nesouhlasí, je třeba oznámit soudu umístění bez souhlasu. Pokud ovšem nezastáváme názor, že nesvéprávný nesmí činit žádné úkony (viz dále).

Anebo je vše jinak? – Jiné právní názory

Nesvéprávný pacient není způsobilý k žádnému právnímu úkonu a každá hospitalizace nesvéprávného musí být řešena jako nedobrovolná!

Toto nám sdělilo konzilium soudců Obv. soudu pro Prahu 8 v březnu 2013, čímž si soud podstatně přidělá práci. Takové alibistické řešení

ovšem je právně nejkonformnější – poskytovatelé zdravotní péče tím nic nepokazí a zabrání pochybení na své straně.

Tento názor vychází z ust. § 38 odst. 1 současného občanského zákoníku: „*Neplatný je právní úkon, pokud ten, kdo jej učinil, nemá způsobilost k právním úkonům.*“ To snad ale zákonodárce věděl, když novelizoval o. s. ř. a tuto novelizaci zamýšlel jako lex specialis k obecné úpravě občanského zákoníku.

Souhlas opatrovníka již není třeba, je-li nesvéprávný pacient způsobilý jej udělit.

Novelizovaným ust. § 191b odst. 1 o. s. ř. sice nebyla nijak dotčena nutnost souhlasu opatrovníka s poskytováním zdravotní péče, nicméně novelizované ust. § 35 zákona o zdravotních službách již nepožaduje souhlas opatrovníka při hospitalizaci nesvéprávného. Tato novelizace zákona o zdravotních službách vstoupí v účinnost dne 14. 3. 2013 a tak vznikne právně nejasná situace, která se bude dlouho ustalovat v praxi. Novelizované ust. § 35 odst. 1 zákona o zdravotních službách (ve spojení s odst. 4), uvádí, že *pro vyslovení souhlasu s poskytnutím zdravotních služeb nesvéprávnému se použijí právní předpisy upravující způsobilost fyzických osob k právním úkonům – jestliže je to přiměřené rozumové a volní vyspělosti. Tento názor musí být zohledněn jako faktor, jehož závažnost narůstá úměrně s věkem a stupněm rozumové a volní vyspělosti.* Toto novelizované ustanovení odkazuje na občanský zákoník, přičemž ten současný praví (§ 26): „*Pokud nejsou fyzické osoby k právním úkonům způsobilé, jednají za ně jejich zákonní zástupci.*“ Nový občanský zákoník umožňuje rozhodování dle *rozumové a volní vyspělosti*. To svádí k výkladu, že pacient (i nesvéprávný) může rozhodovat o své hospitalizaci, pokud k tomu je rozumově způsobilý.

Závěrem

Uvedené změny o. s. ř. považuji za logické a prospěšné, byť právně nekonformní. O. s. ř. je stále jen novelizovaný přepis pravidel, kterými národní výbory České socialistické republiky

posvěcovaly umístění pacientů v léčebnách. Stále bohužel trvá princip, že o nedobrovolné hospitalizaci (přijetí i ukončení) rozhoduje zdravotnický pracovník a soud jen posvěcuje, že „*k převzetí došlo ze zákonných důvodů*“, namísto aby o tom rozhodl nezávislý orgán (ať už soud nebo kraj jako např. v Německu a Rakousku). Není nezbytný samostatný zákon o umísťování duševně nemocných jako v těchto zemích, ale rozhodně není v pořádku, že umístění duševně nemocných neřeší právo hmotné (např. občanský zákoník), ale procesní (o. s. ř.).

Literatura

1. Švarc J, Vonásková J. Právní úkony a způsobilost k nim. Zdrav.noviny 2007; 56(38): 26–27.
2. Švarc J. Psychiatrická hospitalizace bez souhlasu. Psychiat. pro praxi 2008; 9(2): 93–95.
3. Švarc J. Znalecké posuzování platnosti právních úkonů a svéprávnosti. Zdravotnictví a právo 2011; 15(2): 8–12.
4. Švarc J. Zdravotnické výkony a hospitalizace bez souhlasu pacienta. Zdravotnictví a právo 2011; 15(4): 10–16.
5. Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.
6. Záklon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (o. s. ř.).
7. Zákon č. 66/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.

Článek doručen redakci: 2. 1. 2013
Článek přijat k publikaci: 11. 3. 2012

MUDr. Jiří Švarc, Ph.D.

Psychiatrická léčebna Bohnice
Ústavní 91, 181 02 Praha
Svarc@PLBohnice.cz

